

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Niels Rasmus' slægt (Hornsherred)

Se oversigtsarket bagest

Forfatter: Niels Brandrup, 2004 - post@brandrup.eu - ©

Tæppehandlerens blodbøge

Der står to store gamle blodbøge i haven bag godset Orebjerg i Hornsherred. Måske blev de plantet omkring 1790 af den 24-årige medhjælper og senere gartner Tolver Jensen [68], oldefar til Niels Rasmus. Netop det år lod Orebjergs ejer Niels Jørgensen de Svanenskiold det meste af den gamle borggård rive ned for i stedet at opføre en ny hovedbygning og to sidefløje, så at godset kunne blive en passende bolig for hans søn, den 25-årige hofjunker Peder de Svanenskiold og den hustru, han havde fået fire år før, Regine Quistgaard. I dag ejes Orebjerg af den 76-årige direktør Jørn E. Jensen, hvis Tæppeland-kæde har 139 butikker over det meste af Europa.¹

Hovedbygningen set fra alléen i haven omkring 1910.

De to blodbøge bag Orebjergs hovedbygning (131, tv.), kan de være over 200 år gamle? Hovedbygningen i dag (133, mf.) og i 1910 (164), hvor der var en hel allé af træer, som da skulle være 120 år gamle, hvis de er plantet af gartner Tolver Jensen.

Her til jorderne ved herregården Orebjerg, der har præget Hornsherred siden før 1329, og til godset Svanholm, der kendes fra 1350, kan vi spore Niels Rasmus' slægt tilbage. Tolver [68], hvis navn blev brugt og genbrugt gennem otte slægtled det næste par århundreder, var søn af gårdmand Jens Nielsen [136], Dalby, født 1721, og Inger Tolversdatter [137], formentlig fæstebønder under Orebjerg. De to levede sammen med Tolver og hans to år yngre bror Lars [68a] i godsets skygge som alle andre i landsbyen. Hvor hoveriet blev afskaffet på nabogodset Selsø allerede i 1770, ophørte det først i 1841 for Orebjergs bønder. Der findes rædselsberetninger om Orebjerg i tiden før familien de Svanenskiold overtog det i 1748. De unge bondesønner, der havde valget mellem at trælle for Orebjerg-godsejeren Christian von Arenstorff eller melde sig til landmilitzen, flygtede i hobetal fra egnen for at skaffe sig et bedre liv i andre landsdele, nogle kom helt til Lolland. Arenstorff tvang bønderne til at køre godsets korn på lange rejser for at opnå den højst mulige pris, så at bønderne ødelagde både deres heste og deres vogne. Han lod dem slæbe tunge sten over lange afstande for at opbygge stengærder.

Den frygtede Orebjerg-ejer von Arenstorffs bomærke står stadig indmejslet i skelsten ved gården. Hovedbygningen (127, tv.) opførtes på den tid, Tolver Jensen arbejdede på godset; sidelængerne (128, mf.) er ældre. Th. (118) indkørselen mod porten. NB-fotos fra 2003.

Rygterne om

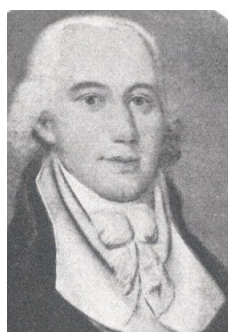
herremændens viderværdigheder er muligvis overdrevne, der foreligger ingen vidnesbyrd om, at han brugte hverken hundehullet, træhesten eller den spanske kappe til at knægte sine fæstere.² Og anlægget af stengærderne var en nyttig investering for alle, så den tids løsgående kreaturer kunne blive holdt ude fra kornmarkerne. Almindelige hegn skulle fornys næsten hvert år, Arenstorffs stengærder står der endnu, nogle med ledsten, hvori hans bomærke er indmejslet.

¹ Direktør Jensen har tilladt forf.s fotografering på Orebjerg og fremsendt bogen "Herremænd på Orebjerg".

² H.P.Hansen: Herremænd på Orebjerg, Jægerspris, 1998, s. 19-22.

Arenstoffernes tid lå imidlertid helt tilbage til Jens Nielsens [136] barndom, det var Tolvers bedste- og oldeforældre, der stred under deres regime, som endte, da kongelig staldmester Andreas von der Lühe købte Orebjerg og Svanholm i 1735. Det skete på en auktion i Højbrostræde, København, for trods sin hårdhed lykkedes det ikke Christian von Arenstorff at få godsets drift til at løbe rundt, og hans kreditorer med en grev Danneskiold-Samsøe i spidsen gjorde udlæg i ejendommen. Von der Lühe solgte til kronprins Frederik, der - som Frederik V - i 1748 solgte Orebjerg og Svanholm videre til sin generalauditør Jonas Jørgensen, tidligere ridefoged på Egeskov. Han døde 1763, tre år før vores Tolver Jensen blev født.

Generalauditørens søn, generalkrigskommissær Niels Jørgensen, der et par år tidligere var blevet gift med Johanne Neergaard til Skjoldenæsholm, og som i 1780 lod sig adle til navnet de Svanenskiold, blev derpå ejer af Orebjerg og Svanholm med de tilhørende gårde Pagterold og Kindholm, i alt 1080 tønder land og 78 hoveribønder. Hverken von der Lühe eller kronprinsen havde øjensynligt gjort meget for at rette op på godset. Da de Svanenskiold i 1770 vil tegne brandforsikring på Orebjerg, får han vurderet godsets bygninger til 3540 rdl., men forsikringssummen bliver kun 2620 rdl., så dårlig stand er de gamle bygninger i, som Arenstorff havde opført i 1676.

Niels Jørgensen (117, tv.) lod sig 1780 adle de Svanenskiold, tog våben (116), og opførte bygningen med riddersalen, som tæppehandler Jørn Jensen lod designer Jean Voigt indrette, (166, foto fra 1995). Niels de Svanenskiolds søn hofjægermester, hofjunker Peder de Svanenskiold (101. mf.) var herre på Orebjerg, da Tolver mødte sin forlovede der.

Niels de Svanenskiold sætter da også den helt store boligrenovering i gang. Den gamle hovedbygning rives ned i 1790, af Arenstorffs bygninger er i dag kun noget af den vestre sidefløj tilbage. Derpå opfører han en helt ny hovedbygning, det er den, tæppehandler Jensen 200 år senere indretter efter sin bedste smag med guldvandhaner og rokokostole og masser af spejle i riddersalen. Her er det Niels de Svanenskiold lader sin søn, hofjunker Peder de Svanenskiold flytte ind.

Sønnen var som allerede nævnt kun 25 år, da han og hans 24-årige hustru Regine flytter ind i Orebjergs nye hovedbygning. Øjensynlig har den unge Tolver Jensen [68] været en del af flyttegodset. Ved folketællingen i 1787 var den 22-årige Tolver nemlig tjener på Svanholm, også med Peder de Svanenskiold som husherre; dengang var husholdningen ikke stor, hans eneste arbejdsfæller med bopæl på adressen er en 28-årig kusk og en 19-årig stuepige, der formentlig også har taget sig af parrets etårige datter.

Med hofjunkerinden som gudmor

På Orebjerg beslutter Tolver at gifte sig med en pige, han kender fra sin tidligere arbejdsplads. I 1795 ægter han i Krogstrup kirke Karen Jensdatter [69]. Tolver anføres i kirkebogen som "tjener på Overberg" - først siden genindførtes det lokaltstavede navn Orebjerg. Og Karen er ved brylluppet "pige på Svanholm". Smed Hans Christensen [137Æ], Karens stedfar, er blandt forloverne. Nok så fornemt udspiller barnedåben i samme kirke sig tre år senere. Da parret den 10. søndag efter Trinitatis 1798 lader deres søn Jens [34] døbe, er selveste hofjunkerinden gudmoder: *båret af S:T: fru kammerherreinde de Svanenskiold*³, står der i kirkebogen. Og hofjunker Peder de Svanenskiold er blandt fadderne sammen med en von Bülow fra Svanholm. De Svanenskiold deltager i højtideligheden et halvt år efter sin fars død, der gør ham til eneejer af godserne. Samme år flytter familien de Svanenskiold tilbage til Svanholm, og Tolver Jensen med kone og det hofjunkerligt protegerede barn [34] følger med. Det betyder, at de forlader det vistnok faldefærdige Damporthuset, der er deres adresse på dåbsdagen, og hvor Jens [34] altså blev født den 31. august 1798, til et hus ved Svanholm. At Damporthuset - "et markhus ved Orebjerg" - er faldefærdigt antydes af, at det ikke findes mere ved folketællingen i 1801, omend der er andre, unavgivne markhuse.

³ S.A. står for "sa altesse", hendes højhed, så S.T. er formentlig en lignende herlighedsytring. Hofjunkereren kaldes S.F. Niels Rasmus' slægt.doc

Under tårngulvet i Krogstrup kirke (143), hvor Tolver og Karen blev viet, ligger Niels de Svanenskiolds far Jonas Jørgensen begravet bag dette smedejernsgitter med slægtsvåbenet og sønnens og svigerdatterens navnetræk. (137).

Spørgsmålet er, hvor godt greb de Svanenskiold havde om godsernes drift. Da hofjunkeren flytter fra Orebjerg, bortforpagter han det. Og om vinteren fristede landlivet under alle omstændigheder ikke ham og fru. Da folketælleren den 1. februar 1801 banker på Svanholms dør, er husherren ikke hjemme. Han og hans gemalinde Regine holder hof i deres palæ i København med en del af personalet, så der er kun 18 tjenestefolk tilbage på gården. Derfor indfører folketællings-embedsmanden følgende på folketællingslisten:

Da S. F. Hr. Hofjunker de Svanenskiold, Herre til Svanholm og Overberg, med sin h...[øjvelbårne] Familie opholde sig den 1ste Februar paa Hans Gaard i Kiöbenhavn, er disse tillige med de der havende ?? Domestiquer, efter vedkommende Folketælleres Paastand, der anførte - fölgelig kan her alleene anføres fölgende: som den 1ste Februar befandt sig paa Svanholm. Herefter nævnes 17 tjenestepiger på fra 13 til 63 år samt en tjenestekarl, som hørende til hovedhusstanden. På Svanholm er der yderligere tre husstande: 1) forvalter Jens Brøndum og Birthe Jensdatter, 2) den 68-årige Søren Lydum og hans 70-årige kone, der nyder pension af herskabet som forhenværende gartner, samt 3) den nuværende 35-årige gartner Tolver Jensen [68], hans 37-årige kone Kirsten Jensdatter [69] og deres treårige søn Jens Tolversen [34], parret har desuden en 13-årig tjenestepige. På junkerens Overberg Hovedgård er der yderligere to husstande med 11 beboere, og i "markhusene" ved godset bor desuden opsynsmænd, en røgter, en ladefoged, samt endnu en opsynsmand, der også er "post for herskabet" og endvidere "national soldat". Svanholm har været et samfund i sig selv, og Tolvers familie har med egen husstand og tjenestepige langtfra tilhørt dets nederste lag.

Hofjunker Peder de Svanenskiold og Regine fik syv børn i deres tid på Orebjerg og yderligere to på Svanholm. Tre af børnene døde som små; deres kister hensattes i slægtskapellet i Krogstrup kirke, hvis smedejernsornamentik stadig er i fin stand. Måske var det karnevallerne og lystigheden i København, måske var det godsdriftens mange problemer, i hvert fald opgav de Svanenskiold godserne i 1805 og solgte dem til lensgreve Preben Bille Brahe. En guldrandet handel: Han fik 300.000 rdl., hvor godsets værdi syv år tidligere, da han købte sine medarbejdere ud, kun var 200.000. Havde hofjunkeren tøvet, var prisen styrtdykket med Englandskrigene og statsbankerotten, der fulgte. Peder de Svanenskiold fik 24 år mere på Farumgård. Hans slægt er uddød i Danmark, men ætlinge udvandrede til Australien, Kapstaten og USA.⁴ En af Peder de Svanenskiolds sønner blev byfoged i Farum, en sønnesøn skovrider, dennes sønnesøn døde barnløs i USA 1909. Således forgik den adelslægt, der var udsprunget af degnesønnen, forpagter Jonas Jørgensen, der bød højest ved kongens auktion over Orebjerg og Svanholm i 1748.

Svanholm (144) er i dag storkollektiv, men busten af Bille Brahe (152) står stadig uden for. Th. jagtselskab på Orebjerg i 1984 (167). Med er gårdejer Jesper Andersen, Strøhøjgård, (i rød ramme) vistnok sønnesøn af manden, der købte gården af Anna i 1919.

Mere konsistens er der over Bille Brahe-slægten, der i dag har et par fynske godser. Da lensgreven købte Orebjerg og Svanholm af de Svanenskiold i 1805, var det en slags generhvervelse. Bille-slægten sad på godserne

⁴ Danmarks Adels Årbog 1937 og 1997-99. Kapstaten er den sydligste provins i det nuværende Sydafrika.
Niels Rasmus' slægt.doc

fra 1456 til 1609. Preben Bille Brahe, senere geheimekonferensråd, var en mønster-godsejer, ved hans død i 1857 rejste Svanholms "taknemmelige beboere" den mindesøjle for ham, der stadig står. Lensgrevens sønnesøns enke solgte i 1934 Svanholm til Statens Jordlovsudvalg til udstykning. Det var året efter Kanslergade-forliget, der strammede statskontrollen med landbruget og bevilgede ny massiv støtte til udstykning af storlandbrug til fordel for nye "statshusmænd". Trods udstykningen forblev Svanholms hovedparcel på 740 tdl. intakt, den videresolgte til forsikringsdirektør Kai Schwensen, der 1948 solgte godset til civilingeniør O. Sandberg. Efter flere ejerskifter fra 1972 endte det forsømte gods i 1978 som storkollektiv. Men allerede længe før Svanholm-beboerne rejste mindesøjlen for den gamle Bille Brahe, var Tolver Jensen og hans familie ikke mere blandt disse.

Den gamle gartners triumf

Tolvers søn Jens Tolversen [34] formåede nemlig at tage et kvantespring for slægten: Han blev selvstændig gårdejer, en opstigning, der ikke er almindelig i samtiden. Da Jens Tolversen omkring 1823⁵ fik sin egen gård i Manderup ved Skibby, gjorde han det lige så godt som da Lars Henriksen [36] i 1824 købte Strøhøjgård (se kapitel 2). Måske har også han formået af udnytte en lille, opsparet kapital til at få foden under eget bord under den store landbrugskrise, hvor priserne var presset i bund. Jens' far Tolver [68] havde grund til at være stolt og tilfreds, da han senere som enkemand sad på aftægt på sønnens gård i Manderup.

For det gjorde han som 67-årig, da folketælleren i 1834 gik sin runde i den lille by ved Skibby, den har navn fælles med den herremand Niels Manderup, der i 1346 som den første fik skøde på Svanholm. Aftægtsmand Tolver Jensens søn sidder i gode kår på den gård i Manderup, der på folketællingslisten har nr. 110, men som jeg ikke har kunnet identificere. Det er de færreste af egnens gårde, der som Strøhøjgård har overlevet frem til vor tid. I 1834 har Jens Tolversen, 36, sammen med sin kone Karen Christensdatter [35]⁶ tre børn, nemlig brødrene Christen [17a] og Tolver [17b] samt den toårige datter Karen [17], der skulle blive mor til Niels Rasmus. Siden får parret to børn mere. Men den gårdejer Jens Tolversen, hvis far havde været tjener og gartner for herremanden med bolig i en nedrivningsmoden rønne, er nu selv storhusbond: Han har ikke færre end tre tjenestekarle, en tjenestedreng og en tjenestepige.

Manderup består i dag kun af få gårde, det har ikke været muligt at lokalisere den, Niels Rasmus' morfar sad på. Fra Manderup er der udsigt over Selsø og stamsædet af samme navn. (157,158)

Karen Jensdatter, NR's mor, gartner Tolversens sønnedatter, her vel først i 1850'erne, må være den bedstemor i Manderup, der ofte omtales i brevene. (111)

Den gamle gartner [68] glædede sig så meget over sin søns solide velstand, at det behagede ham at leve også næste gang, folketælleren kom forbi, i 1840, hvor han var 74, årtier over gennemsnitslevealderen. Nu er hans sønnesønner blevet 16 og 18 år, og de har fået lov at tage fat: Den fremmede stab er indskrænket til en enkelt karl og en pige. "Hans fader, der af ham forsørges", noterer folketælleren ved synet af aftægts-oldingen. Fem år senere er gartneren død.⁷ Den ældste søn Christen, 23 år, bor stadig hjemme på gården og hjælper sin 47-årige far, ligesom de tre søstre og moderen antræffes. Og der er stadig en tjenestekarl og en tjenestepige. Men Tolver Jensen [17b] er væk. Den 21-årige søn, som bar sin bedstefars navn, var flyttet hjemmefra, og som nævnt er navnet Tolver blevet spredt rundt i adskillige Hornsherred-familier.⁸

Karen Jensdatter [17], gartner Tolvers Jensens barnebarn, løber altså som otteårig rundt på gården i Manderup i 1840 og bliver 24 år senere mor til Niels Rasmus. Udover at hun er født 21. juli 1832, har vi kun få oplysninger

⁵ Hans første søn [17a], f. 1822 ses ikke født i Skibby, Tolver [17b], nr. to, er født i Skibby 1824.

⁶ Søgning efter hendes aner har været forgæves.

⁷ Dvs. han er ikke i husstanden, hans dødstidspunkt har jeg ikke eftervist i kirkebogen.

⁸ Det sære navn er formentlig en version af "Dusinus", som man gav til den tolvte i en søskendeflok.

om hende, heller ikke hendes bryllups- eller dødsdato.⁹ Men Karen blev døbt i Skibby kirke den 17. oktober med en Lars Jensen blandt fadderne; det kunne være hendes nu 68-årige farbror [68a]. Inden vi går til Niels Rasmus, må vi se på slægten bag Karen Jensdatters mand, Jens Villum Rasmussen [16], Niels Rasmus' far.

Bonden der kom til Manderup

Mens Niels Rasmus' mødrene slægt altså svang sig op fra landbefolkningens tjenende lag til selvstændighed, ser hans fædrene slægt ud til at have været bønder længere tilbage. I hvert fald betegnes Peder Rasmussen [64] som bonde og gårdbeboer allerede i 1787, da folketælleren kommer til Gerlev by (5-6 km nord for Skibby). Peder er 36 år, og hans kone Malene Pedersdatter er 28, og hendes bror, den 23-årige Anders Pedersen, bor hos dem og arbejder som tjenestekarl. Desuden er der to tjenestedrenge på 12 og 13 år. Parret har tre børn: Den førstefødte søn Rasmus Pedersen [32], som bliver farfar til Niels Rasmus, hans lillesøster Kirstine [32a] og hans lillebror Peder [32b]. Noget tyder på, at Rasmus ikke arver gården i Gerlev. I 1787 ligger den som nævnt i "Gerlev by", så det kan også tænkes at dens jord bliver udskiftet, men den er næppe derved kommet til at ligge i Manderup i nabosognet Skibby. Vi møder Rasmus som gårdejer i Manderup ved folketællingen i 1834. Der ikke var råd til nogen folketællinger i tiden fra 1801 til 1834 som følge af Danmarks dybe krise under Englandskrigene, tabet af flåden og frem til langt efter statsbankerotten og tabet af Norge. Men eftersom sønnen Jens er født i Gerlev sogn, kan vi slutte, at Rasmus bliver gårdejer i Manderup efter 1820.

Rasmus gifter sig med Inger Kirstine Olsdatter [33] fra nabolandsbyen Dråby, i dag bedre kendt som Jægerspris, men navnene Over Dråby og Neder Dråby bruges stadig om dele af Jægerspris. Inger Kirstine var fra en af de forholdsvis få familier i Hornsherred, der dengang ikke ernærede sig ved landbrug. Hendes far, Ole Hansen Stær [66], f. ca. 1735, var skovfoged, og måske er det i en af de stadigt eksisterende skovfogedboliger i Jægerspris-skovene, folketælleren finder Ole og hans familie i 1787: Den 52-årige skovfoged bor i huset "i Skoven" sammen med sin 48-årige kone Bodil Sophie Hansdatter [67], der er 48 år. For dem begge er det første ægteskab, og de har udover en 20-årig ugift tjenestedreng seks børn boende hjemme hos sig. Den yngste er den treårige Inger Kirstine [33], hun har en 13-årig storesøster og fire brødre på 24, 11, 9 og 6 år - når den ældste, Hans Christian [33a] ikke er flyttet hjemmefra kan det skyldes, at han ligesom faderen har fundet beskæftigelse ved skovdriften under Jægerspris Slot, men han kan også samtidig have påtaget sig forpligtelser som hvad vi i dag ville kalde professionel soldat. Det gamle krongods var ikke noget dårligt sted at være dengang. Christian VII havde i 1776 skænket det for livstid til sin halvbror, arveprins Frederik, som lod sin inspektør Esaias Fleischer indføre en lang række fornyelser og forbedringer af driften på godset og for dets hoveribønder, og som samtidig opførte en del såkaldte soldaterhuse, hvis beboere altid stod rede til at deltage i rigets forsvar. Tiden og Jægerspris var præget af en ny, national ånd, der fik arveprinsen til at lade udgrave tre af områdets kæmpehøje, den største af dem indrettedes til monumentet Julianehøj - navngivet efter hans mor - med mindsten for syv hedenske danske konger. Hele komplekset står der stadig i velholdt stand, der hvor vejen fra Jægerspris mod Kulhuse knækker nordpå. Det var også i Oles tid, arveprins Frederik lod opføre 54 mindestøtter i parken og skoven nord for slottet for kendte danskere. Også de står endnu, dog ret forvitrede.

Men det var også i Inger Kirstines [33] og Hans Christians [33a] tid, at arveprinsen tabte interessen for Jægerspris. I 1797 solgte han hele herligheden tilbage til kronen mod et betydeligt vederlag, og derpå henlå det i årtier mere og mere forsømt som kongeligt domæne under diverse forpagtere. Jægerspris kom først i centrum igen, da Frederik VII brugte det til diskret ophold for sig og grevinde Danner. Hun arvede godset og gjorde det 1873 til den stiftelse, det fortsat er.

Fire brødre var orlogsgaster

Folketællingen fra 1801 bekræfter formodningen om, at Inger Kirstines [33] storebror var soldat, ja Hans Christians tre yngre brødre blev det også. Efter Oles død bliver familien Stær boende i huset i Skoven. Brødrene Hans Christian, der nu er 39, og Peder, Jens og Anders på hhv. 25, 23 og 20 har alle på folketællingslisten betegnelsen "sølimit", hvad der jo nok skal betyde "sømilitær", altså en note om, at mændene, der alle fire er ugifte, er indforskrevet til den flåde, der fik så sørgelig en skæbne efter englændernes bombardement af København i 1807.

⁹ Som altid betyder det ikke, at oplysningerne ikke findes, kun at jeg har sat en grænse for søgeprocessens varighed for at få denne bog færdig.

Inger Kirstine ender som gårdejerkone i Manderup, men hendes mand dør forholdsvis tidligt. I 1834 træffer folketælleren hende sammen med ægtemanden Rasmus Pedersen på gården, hvor de ikke sidder i store kår, i hvert fald er der kun en enkelt tjenestekar, han er 26 år. Døtrene Magdalene på 16 og Malene på 10 er der sammen med broderen Jens Villum Rasmussen [16] på 14 år. Men i 1840 er Rasmus død, og den ældste datter, der nu er 22, er også væk. Enken, Inger Olsdatter, nu 56, får hjælp af en 39-årig ugift tjenestekar - og vel også af sin dreng, Niels Rasmus' far, der altså synes at været kommet fra selvejende, men fattige forhold. Men der er vitaminer i hans mor.

Niels Rasmus' forældre. Karen og Jens Rasmussen er - vel sidst i 1890'erne - taget til F.E.Hansens Fotografiske Atelier i Roskilde. De blev begge meget gamle, Jens døde i en alder af ca. 83 i 1903, mens Karen overlevede sin søn og blev mindst 84. Sådan var det i 90'erne: Kvinden stod op i respekt for sin husbond, også når der kom fremmede til gården, og en gift kvindes hovede er tildækket - Martha Lund [7] fulgte samme regler helt op i 1970'erne. (110)

Hun forbliver enke i mindst 30 år og vi finder hende som aftægtskone på gården hos Jens endnu i 1870, da hun er 85. Det ligger i generne, Jens selv lever ind i det nye århundrede og bliver mindst 82.

Jens Villum Rasmussen [16] klarer sig rigtigt godt.

Skovfoged-ætlingen bliver gift med gartner-ætlingen Karen Jensdatter [17] en gang mellem 1845 og 1860. Hvad børneavl angår var Jens en sen starter, hans førstefødte kom så sent som da han var 35. Parret ser ud til at have haft et fornuftigt greb om

landbrugsbedriften i Manderup. I 1860 står den 40-årige Jens som ejer af gården, hvor hans mor sidder på aftægt. Hans kone Karen er kun 28, og de har fået to børn, Karen Sophie på 5 og Tolver på 3 år. Der er to tjenestekarle på 23 og 16 år samt en tjenestepige på 21. Men ti år senere viser folketællingen Jens som ejer af to gårde (eller i hvert fald af to matrikler). Den 49-årige gårdejer har som nævnt stadig sin gamle mor boende. Han og Karen, der nu er 37, har nu to tjenestekarle og to tjenstepiger - foruden den hjælp, gården har fra deres nu 15-årige ældste datter Karen Sophie og den 13-årige søn Tolver. Der er kommet to børn mere til, Niels Rasmus [8] og Jens Christian på hhv. seks og fire år.

Det er ikke meget, vi ved om det hjem, hvor Niels Rasmus voksede op, men det har været et solidt og respektabelt bondehjem, i hvert fald var sognefogeden en af fadderne, da Karen Sophie skulle døbes i 1855, mens morfar Jens Tolversen [34] var blandt fadderne ved Tolvers dåb i Skibby kirke to år senere.

Tolver Jensen [8b] købte i 1886 Manderupgård med dens kun et år gamle bygninger af møller Heber og blev 1891 gift med Ane Margrethe f. Larsen [8b-Æ], f. 21.10.1865 i Skibby. Farbror Tolver og tante Margrethe, som de blev for Niels Rasmus, får 1891 sønnen Peter Villum Jensen [8b-1], der altså er fætter til Niels Rasmus. Peter bliver gift med Johanne Elisabeth Jensen f. Rasmussen og overtog gården i 1929. Manderupgård ligger på den vestlige bred af Selsø med vid udsigt over Selsø og Selsøvig. Den var i 1919 på 8 td hartkorn eller 55 td. land.¹⁰ Mere om Niels Rasmus' søskende senere.

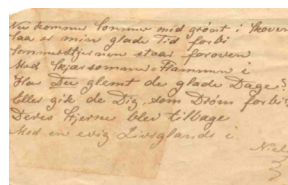
Niels Rasmus og de to nederlag

Syv år efter Tolvers fødsel kommer så Niels Rasmus til verden i 1864. Han er den af vore oldeforældre, vi ved mest om, mængden af arkivalier om den gamle kriger spænder fra ømme vers og kærestebreve skrevet af den unge Landbohøjskole-elev over hans hestedækken, dragkiste, rigt forsynede stuelampe og et ni-binds-leksikon og til en bunke aviskudklip om den gamle legionær og frontsoldats bedrifter. Et førstehåndsindblik i en del af hans natur får man ved i hæftet "Oldefars Breve 1884-1916" at læse hans efterladte breve og dagbøger.

Han blev født den 5. oktober 1864, syv år efter sin storebror Tolver og ni år efter sin storesøster Karen Sophie. Vi ved intet sikkert om hans opvækst, men et foto i Skibbys Lokalhistoriske Arkivs mappe om Niels Rasmus, som ikke fandtes i hans enkes gemmer, afslører hans udseende som ganske ung, måske allerede som konfirmand. Han virker veg, smalskuldret, velfriseret og alvorlig.

¹⁰ la Cour Danske Gårde (u. årstal, ca. 1919) og Danske Landmænd, 1947.

Hans voksentilværelse begyndte med mindst to nederlag, hvoraf det ene mærkede ham for livet. Som 19-årig, altså omkring 1883, tog han til København og fik præliminæreksamen på et kursus¹¹, hvorefter han gik på session for at blive officersaspirant. Her blev han kasseret og erklæret for "uskikket til krigstjeneste" på grund af en hoftefejl¹². Hans senere ophold på Landbohøjskolen strakte sig i hvert fald frem til efteråret 1884, men førte så vidt vides ikke til nogen eksaminer, måske har han synes stoffet var for tørt. I et brev til sin forlovede [9] i oktober 1884 skriver han, at han har været hjemme i otte dage, med den undskyldning, at der ikke var så meget at lave for de yngre elever på Landbohøjskolen, fordi der på det tidspunkt holdtes eksamen for de ældre.

NR's sørgmodige digt på et afrevet blad af en notesbog (178) og NR som helt ung (161), en alvorlig, veg ung mand

NR's søster, "faster Sofie" og hendes mand, vistnok Lars (108) og Sofie som gammel (104), fotoudsnit, billedet viser helt klart en meget betydelig ærd: Gølla [5] fotoøraferedes også ved den.

I februar 1885 er han stadig i København; hans brev til Anna [9] nævner intet om Landbohøjskolen, men præges mest af en indføring i litteratur, som bestemt ikke har været typisk for en landbosøn.¹³ Atypisk er nok også det digt fra ham, udrevet fra en notesbog, som Anna gemte på alle årene. Med sirlig skrift gengiver han et vemodigt kærestesorgs-agtigt digt om at være trist trods sommerens komme:

*Nu kommer sommer med grønt i skoven,
så er min glade tid forbi,
sommerstjernen står foroven
med skærsommer-flammer i.
Har du glemt de glade dage?
Eller gik de dig som drøm forbi?
Deres stjerne blev tilbage
med en evig livsglans i.*

De sørgmodige linjer er underskrevet "Niels" med den tre-fire linjer lange bugtning under, som grafologer tyder som signatarens mangel på selvværd.

Fremmedlegionen - "styrt eller marchér!"

Samme år tager han beslutningen og melder sig til Fremmedlegionen. Hvorfor? Kærestesorg kan det næppe være, for allerede ved ankomsten til lejren i Algier i december 1885 skriver han til Anna. De to mest nærliggende forklaringer er hans trang til krig og militære eventyr, som hans danske kassation afskar ham fra, og et ønske om at vindikere den sårede manddom, han må have følt det som at blive vraget.

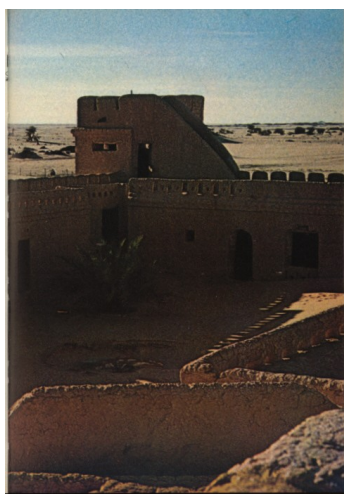
Den fremmedlegion, Niels Rasmus meldte sig til i 1885, stod på højden af sit ry - eller rygte, om man vil, for den var "hadet og frygtet"¹⁴ af sit hjemlands civilister, efter at dens første kampindsats på fransk jord havde fundet sted i 1871. Ganske vist havde legionen med militær dygtighed forhalet fædrelandets nederlag i Den Fransk-Tyske Krig og blandt andet holdt stand mod tyskerne ved Besançon længe nok til at 80.000 ordinære franske soldater kunne slippe i landflygtighed i Schweiz. Men efter nederlaget medvirkede legionen til at slå kommunardopstanden ned; det var det to måneder lange revolutionsforsøg i Paris ledet af venstreradikale, der ville fortsætte krigen mod Tyskland. Nedkæmpningen kostede næsten 100.000 parisiske arbejdere livet, og opstanden inspirerede Karl Marx til det skrift, hvor han udviklede sine første teser om proletariatets diktatur. De brede befolkningslags had var så

¹¹ Villum nævner den i sin mindetale for NT i 1916. Præliminæreksamen (som også EB [3] tog) rangerede mellem real- og studentereksamen, gik delvist af brug i 1903 og ophørte helt 1958.

¹² Villum Jensens manuskript til sin fars gravtale, se "Oldefars Breve" s. 64

¹³ NR's seks kærestebreve til Anna kan læses i "Oldefars Breve".

¹⁴ James Wellard: "The French Foreign Legion", London 1974, s. 55

Fremmedlegionens Fort Pacot i Sahara (tv., 189), Legionen under stormen af Figuig ved grænsen Alger/Marokko i 1903, hvor den var blevet beskyttet af sultanens tropper (mf. 191) og en scene, hvor kaptajn Danjou i Dahomey opfordrer legionærene til at kæmpe til døden (th. 190).

udpræget, at Fremmedlegionen i hast blev udskibet tilbage til Algier, hvor den lige siden 1830 havde medvirket til at udvide det franske imperium i Afrika.

Hertil var det så, den unge gårdmandssøn fra Skibby meldte sig under fanerne - *sous les drapeaux* - efter at have indrullet sig for fem år i legionen i Le Havre¹⁵. - vi ved ikke hvor og hvordan. Indtegningen var, dengang som nu, særdeles bindende, men for ikke-franske begunstiget af løftet om, såfremt man udstod de fem år tilfredsstillende, at blive naturaliseret, dvs. få brev på, at man nu var fransk statsborger. Chancen blev grebet af mange med en blakket fortid, der så tillige kunne begynde et nyt liv med en blank straffeattest efter legionærindsatsen. Niels Rasmus' nye legionærkammerater har helt sikkert været en broget forsamling. *På den tid var fremmedlegionen udelukkende en samling af alverdens mest forvorne eventyrere, flygtninge, åbenbare forbrydere, undvegne, mere end ubehagelige i den daglige tjeneste, der reguleredes af en jernhård disciplin: "Styrt eller marchér!" var parolen på deres ture gennem det hede ørkensand eller i bjergterrænet, beretter Fr. Hess-Hansen senere i sin kronik om Niels Rasmus, hvor denne beskrives som et Guds ord fra landet over for det orgie af eder og vulgaritet, der skabte omgangsformen dér. Men den purunge bondesøn hævdede sig; og han hærdedes til en mand, der kunne stå for enhver prøvelse.*

Det nye kuld legionærrekrutter er formentlig blevet sejlet fra Port Vendres lige nord for den fransk-spanske grænse og landsat i Oran. Niels Rasmus skriver til Anna, at han blev genkendt af en artillerist, han havde mødt i Port Vendres, og han skriver, at han og de øvrige rekrutter marcherede fra Bel Abbès 70 km. syd for Oran den 18. december 1885 og efter tre et halvt døgn nåede Saïda, hvor obersten ændrede planer om at lade rekrutterne gå hele vejen til Mecheria og i stedet lod dem komme med toget. Heldigt nok. Den golde og udtørrede slette, toget kørte gennem, er præget af afløbsløse lavninger og saltsumpe, selv i vore dage betegnes sletten og Atlasbjergene syd for dem som ufremkommelige og som en barriere for de nord-sydgående forbindelser.¹⁶

Mecheria ligger omkring 250 km fra kysten, halvvejs oppe i Atlasbjergene. Marchen foregik med max 30 km om dagen, forplejningen var suppe "som vi kaldte det", soldaterne måtte selv samle kviste til brænde og samle "halm eller stub" til leje for natten. Til hver mands udrustning hørte et dækken, der over stokke kunne tilknapes de de andres dækkener, så at seks dækkener udgjorde et "etoile de tent". Niels Rasmus koncentrerer sig om det nære, nogen opdagelsesrejsende er han ikke: "På marchen kom vi forbi nogle araberhytter, men ellers synes jeg ikke jeg oplevede noget mærkeligt". Den 22. december ankom rekrutterne til Mecheria. Lejren lå ved landsbyen og "består af en mængde stenhuse, såkaldte "baraaqs", det er huse som er opført af kampesten; uden om lejren er der opført en mur af 6-7 alens højde", skriver Niels Rasmus.

"Stjerner, som du også ser derhjemme"

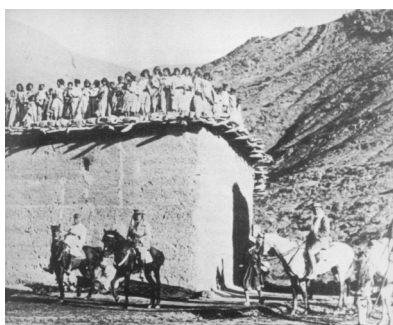
Og så sidder han da i Sahara juleaften, men han er ikke sentimental: "også jeg har holdt jul hernede, men det har rigtignok indskrænket sig til at drikke et glas kaffe eller vin i kantinen, men dermed er jeg fuldkommen tilfreds". I et flegende brev kniber det lidt mere med stålsatheden:

"Jeg har nogle gange været hvad vi kalder nattevagt, og da har det for det meste gerne været stjerneklart; da har jeg tit, idet jeg rettede blikket på stjerner, som du også ser derhjemme (Karlsvognen, Nordstjernen) med længsel tænkt på min Anna, på den sidste stund vi var sammen."

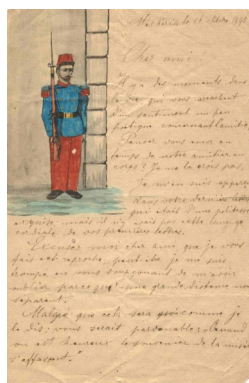
¹⁵ Fr. Hess-Hansen i kronik i Dagens Nyheder 30.6.1934

¹⁶ Den store danske Encyklopædi I, 1994, s. 255

Men i de få bevarede breve fra Algier er der ingen eventyr, ingen kampberetninger, ingen fortællinger om araberne, om med-legionærene eller om raids ud i ørkenen mod ørkenfolket tuaregerne. Er han bange for at afsløre militære hemmeligheder? Har Anna tilintetgjort de mere vitaminrige breve? "Sagen er, at jeg altid lever det samme ensformige liv", skriver Niels Rasmus som forklaring på, at hans breve er så nyhedsfattige, mens hendes er fulde af hjemlige efterretninger. Eller dølger Niels Rasmus nyerkendte tilbøjeligheder, der er uforenelige med et ægteskab med Anna. "Jeg lever det samme liv som jeg levede længe, mine tanker og mine formål har ingenlunde forandret retning og vil heller aldrig gøre det", skriver han fra Ain-ben-Khelil i marts 1887. Nu er første del af dette citat jo så decideret en usandhed, livet i Skibby og Ain-ben-Khelil er ikke det samme. Men hvordan Niels Rasmus nu end har haft det i de ensomme stunder under ørkenens stjernehimmel eller ved vinglasset i kantinen, så har han villet afgive en hensigtserklæring: Forlovelsen holder. For ham har det ikke været det danske ordsporg "ude af øje, ude af sind", der gjaldt, men dets engelske modsætning "absence makes the heart grow fonder".

Legionærer ved en berber-landsby i Atlasbjergene, det er berberne på taget (192). Brevet fra 1890 til NR fra legionærkammeraten, der er blevet tilbage i Algier (176) og et af to håndkolorerede fotos af vistnok den samme uidentificerede legionær hos fotografen i Oran (107).

Ørkenrutinen får ikke Niels Rasmus til at gå i stå. Han lærer sig fransk i tale og skrift, og han læser aviser, franske og belgiske - og de danske, forældrene sender ned til ham. Han er frankofil til fingerspidserne og kritiserer Danmarks modtagelse af den tyske kejser Wilhelm i København i 1888 - den samme begivenhed, skræddermester P.V.Jensen skriver om i sin dagbog (se kapitel 3), mens han glæder sig over brygger Jacobsen nye museum for fransk kunst i København, Glyptoteket.

Den sidste sommer i Algier klager Niels Rasmus over hovedpine, varmen er usund og sløver, skriver han fra Mecheria i juli 1889. Den 5. november 1889 underskriver brigadegeneralen i Bel Abbés så hans frihedsbrev: Et certifikat for god opførsel¹⁷: han har ikke været straffet i legionen og hverken siddet i fængsel eller straffecelle. Beviset for det franske statsborgerskab findes ikke mere, men at Niels Rasmus fik en "acte de naturalisation" bekræftes af den franske legation i 1915, da han søger fransk pas.

Nu skulle man tro Niels Rasmus havde travlt med at komme hjem til Skibby og Anna; at hjemturen gik via Frankrig er utvivlsomt, men rejsen gik også gennem England, hvor Niels Rasmus øjensynlig har forsøgt også at lære engelsk, idet en ven i England siden skal rette de stile, N.R. sender til England. Besøget i England må være fundet sted så sent som frem til forsommeren 1890, altså næsten et halvt år efter at han slap i legionen. Den 21. juni 1890 skriver Charles Benson i Southampton til ham, at "vejret har været ustadigt og koldt siden De rejste". Legionærsoldaten har forvandlet sig til en rigtig hyggeonkel under Southampton-besøget: "Edgar har nu bukser og trøje på, og De kan tro han er stolt, han spørger altid efter Dem, og ville gerne have Dem til at komme tilbage igen", skriver Benson om sin søn. Fem måneder senere besvanger Niels Rasmus Anna - førægteskabeligt. Omstændighederne omkring de tos fordækte bryllup i april 1891 fjernt fra Hornsherred er beskrevet i kapitel 2.

Skøde på betingelser

Niels Rasmus kopulerer sig til et ægteskab, men der går tre år mere, før han får slægtsgården med i købet. Først den 4. maj 1894 underskriver hans 54-årige svigerfar Jørgen Larsen skødet på stamhuset Selsøs godskontor i overværelse af forvalter Nannestad. Køberen, Niels Rasmus, skal betale 17.000 kr. for Strøhøjgård, og det forekommer billigt, når vurderingen er 25.000 kr. plus 6000 kr. for løsøre og besætning. Men han slipper heller ikke med det. Udover at levere 16 tønder havre *in natura* til Selsø straks ved skødets underskrift - jo da, herremandens jordrettigheder består - må Niels Rasmus forpligte sig til at betale svigerfar og svigermor 200 kr. i

¹⁷ nu på væggen hos Niels

årsydelse, så længe de lever, med halvdelen hver juni og december termin. Det er ikke alene en livsforsikring, Niels Rasmus må kontrahere, men også en ulykkesforsikring: Kommer Jørgen Larsen bort fra sin gård i Bonderup, som han nu flytter til, fordobles Niels Rasmus' ydelsespligt til 400 kr. Og det er ikke nogen gentleman-aftale. Niels Rasmus må, svigersøn eller ej, give pant i gården som sikkerhed. Kort efter optager Niels Rasmus et nyt lån i gården på 7000 kr. i Roskilde Sparekasse udover de 6000, gården allerede er behæftet med. Måske har det hele ikke været så slemt ment: Forpligtelsen til aftægtsydelse har tilføjelsen "forsåvidt det måtte blive forlangt". Og da Niels Rasmus skal have tinglyst det nye lån, lader Jørgen Larsen villigt sin aftægtsret rykke tilbage i prioritetsrækkefølgen til fordel for sparekassen. Mon ikke skandalen omkring haste-brylluppet er ved at være glemt? Som det fremgår af kapitel 2, har Niels Rasmus' svigermors slægt ikke noget at lade nogen høre, hvad uortodokse giftermål angår.

En gård i Bonderup, matr. nr. 24a, måske var det den, NR.'s svigerfra flyttede til, da han fraskrev sig Strøhøjgård til gengæld for kontante aftægtsydelse (154). Dødsannoncen for NR's far i 1903 - begravelsen foregår "fra Skibby Kirke kl. 1", ugedagen har været en selvfølge. (177)

Nu kommer Niels Rasmus' liv ind i en roligere gænge. Og udviklingen viser, at det ikke var en snøbel af en legionær og eventyrer, Jørgen Larsen accepterede som svigersøn, men en dygtig landmand, der med tiden blev en samfundsstøtte besmykket med tillidshverv. Niels Rasmus og Anna får ikke flere børn, efter at Villum er født den 25. august 1891. Desto mere energi havde de to til at passe gården og deltage i samfundslivet. Der findes kun få arkivalier om de følgende to årtier. Men måske giver Hess-Hansens kronik et dækkende indtryk:

Nu fulgte en lang række fredelige og lykkelige år for Niels Jensen. Han blev gift og overtog Strøhøjgård

ved Skibby, og han kom snart ind i egnens offentlige liv. Han blev skytteforeningsformand, sognerådsformand mm. Men han forblev altid en besindig, rolig, behersket mand i væsen og karakter, en følsom, blid sjællandsk type. Det var også usædvanligt med en bonde, på hvis bogreol franske klassikere stod på række, og som holdt et parisisk dagblad.

Alt tyder på, at Niels Rasmus' udve og eventyrlyst indkapsles grundigt. Der synes ikke at være kommet flere breve fra de gamle legionærkammerater end de tre, der er bevaret. Af det ene findes kun et ark, og det er næsten ulæseligt. Et andet er skrevet i Fransk Indokina (nu Vietnam) i juli 1890, hvor en M.J.Koinig (formentlig fransksindet fra Elsaß-Lothringen) på en blanding af fransk og tysk beretter om kolera, om drabelige kampe på en flod, og om hvad der er hændt med deres fælles kammerater. "Sie verzeihen, teurer Freund, meine Zudringlichkeit", slutter brevet. Tilsvarende skriver en anden gammel legionærkammerat, Emil Volkart, der er blevet i Mecheria: "Je m'en suis appareue dans votre dernière lettre, qui était d'une politesse exquise, mais il n'y avait pas cette langue cordiale de vos premières lettres", han bebrejder altså forsigtigt Niels Rasmus, at dennes seneste brev nok er præget af udsøgt høflighed, men ikke af den hjertelige tone, som han brugte i sine første breve til Algier. Niels Rasmus brugte nu sine kræfter på at blive far og gårdejer. Men han gemte brevene. På første side af Volkarts har denne tegnet og farvelagt en legionær på vagt. Ingen senere korrespondance fra de gamle legionærkammerater findes - medmindre Wilhelm Neuhaus var en sådan. Han sender i 1911 et postkort fra Nicaragua, hvor han "efter mange svære omvæltninger og oplevelser er havnet her og har arbejdet mig op til civilingeniør" Med underskriften "Deres hengivne ven" sender han hilsener også til konen og "lille Villum"; han har været længe ude, på det tidspunkt er Villum 20 år.

N.R. beretter "sit livs eventyr" til proprietæren

På det tidspunkt fik Niels Rasmus afløb for sin trang til militære eventyr som medlem af skytteforeningen og snart efter som frivillig i Frederiksborg Amts Rekyllkorps. Det var et led i et landsdækkende net af paramilitære styrker og stiftedes 1912 af amtets spidser, herunder Karen Blixens mor, fru Ingeborg Dinesen, f. Westenholz, Rungstedlund, hvis bror, ingeniør og våbenfabrikant Aage Westenholz, var en af rekyllkorps-bevægelsens ledende kræfter. Frederiksborg Amts Rekyllkorps fik sin faste øvelsesplads stillet til rådighed af proprietær Theisen-Krestensen på Druedal nord for Strøhøjgaard, det var ham, der holdt mindetalen for Niels Rasmus i 1916, og det er vistnok også ham, der beretter om Niels Rasmus i en artikel i en Frederikssund-avis i 1934¹⁸:

¹⁸ Artiklen fremkommer så mange år senere, fordi der i 1934 blev rejste et mindemonument i Marselisparken i Århus for de danske faldne i 1. verdenskrig

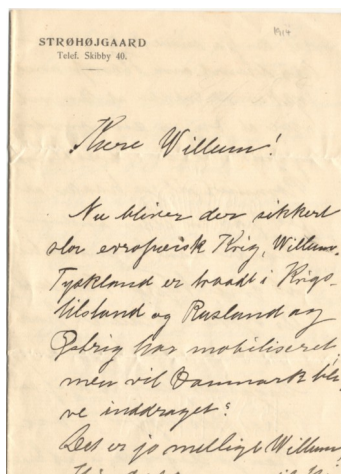
...mig sørge¹⁹ for, at han fik en uniform, våben og cykel, da han nu ville være aktiv rekylskytte, "og jeg antager", føjede han til, "at De deler min anskuelse, så at De også træder ind i korpset". Vi havde ofte tidligere diskuteret spørgsmålet, og jeg har ganske sikkert givet ham ret i hans udtalelser, når han slog på, at i farens stund burde hver mand tage sin riffel og forsvare sit land, og trods det, at det var midt i høsten, at mine forhold var således, at jeg dårligt kunne undværes i min store bedrift, og at jeg tilmed var nogle år ældre end han, så slog jeg til, og nu begyndte vore øvelser: lange cykelture, skydning, fremrykning i terrænet og anlæg af skyttegrave. Søndag efter søndag gav vi møde, snart her og snart der, rundt omkring i amtet eller inde i Københavns fæstningsværker, hvor forsvaret af en bestemt strækning var tildelt Frederiksborg Amts Rekylkorps.

Ofte måtte vi overnatte, snart på et kostaldsloft og undertiden i halmen i en lade, vi delte broderligt ondt og godt, og når vi lå tænderklaprende i halmen, trøstede vi hinanden på bedste måde, men vi længtes efter at natten kunne blive forbi, så vi kunne få lemmerne i bevægelse igen. Når vi således lå side om side, fortalte han mig sit livs eventyr.

Rekylkorpset gav endelig Niels Rasmus den chance, han som ung var blevet nægtet på sessionen: Han "deltog ivrigt i forsvarssagen og arbejdede med iver på oprettelsen af Frederiksborg Amts Rekylkorps og benyttede nu lejligheden til at blive dansk soldat; han meldte sig til tjeneste, og trods mange mil til stillepladsen mødte han trolig til alle korpsets øvelser", hedder det i en senere fremstilling om korpsets historie.²⁰

Blandt korpsets øvrige stiftere var en etatsråd Obel fra Helsingør. Men kredsen bag korpset skød løs længe før dets stiftelse. En kaptajn O.C.Obel, Hellerup, skriver i 1912 til Niels Rasmus "Synes De vi skal skyde en gang i maj måned, er jeg villig til at komme ned til Manderup med en mand med alt tilbehør."

I sensommeren 1914 lød så skuddet i Sarajevo; den skælven gik gennem Europa, som Jacob Paludan så mesterligt beskriver i beretningen om middagsselskabet i Thisted²¹. Der gik også en skælven gennem Niels Rasmus. Det eneste udaterede brev vi har fra ham er det, han må have skrevet under indtryk fra skuddet i Sarajevo: Håndskriften er usædvanlig stor, linjeafstanden også; sammenlignet med håndskriften i hans øvrige breve emmer dette af ophidselse: *Nu bliver der sikkert stor europæisk krig, Willum, skriver han til sønnen på Hærens Officerskole på Frederiksberg. ... men vil Danmark blive inddraget? Det er jo muligt, Willum. Hvis det kommer til krig, vil jeg, som gammel soldat, der fra mine drengeår har drømt om kamp mod tyskerne, håbe at du vil vise, at du er en modig og brav soldat. Hvis krigen kommer, vil jeg håbe, at jeg på en eller anden måde kan komme til at gøre nytte. Landsættes tyske soldater på Sjælland, så tager jeg magasinriflen ned af sin plads på væggen; det kan jo dog være, at Danmark forbliver uberørt...*

NR's udaterede brev til Willum på Frederiksberg Slots officersskole ved krigsudbruddet i 1914: "Rusland og Østrig har mobiliseret, men vil Danmark blive inddraget?" (170), Niels Rasmus ca. 1915 (109).

Danmark evnede som bekendt at holde sig neutralt, og sommeren efter træffer Niels Rasmus sin beslutning om atter at melde sig under fanerne i Frankrig for dog alligevel at komme i kamp mod tyskerne.

Til Theisen-Krestensen (hvis denne da er forfatteren til den nævnte mindeartikel i Frederikssund-avisen) skrev han om sine planer om at forlade det neutrale fædreland: "skulle disse ord blive de sidste fra mig, så lev vel og tak for vort bekendtskab". Jeg ringede straks til hans hjem; han var rejst samme dag. hedder det i artiklen.

Familien prøvede at stoppe ham. Ganske vist havde han forberedt sin demission ved i foråret 1915 at træde ud både som formand for og bestyrelsesmedlem i andelsmejeriet²², ligesom han få dage før sin afrejse den 2. juli 1915 skrev officielle breve til sognerådskasserer, postmester J. Jensen, der i hans fravær skulle fungere som

¹⁹ prikkerne skyldes, at de forudgående dele af artiklen er gået tabt

²⁰ "De Danske Frivillige Korps" v. dr. phil Viggo von Holstein Rathlou, 1930

²¹ "Torden i Syd", 1932

²² Jfr. hans brev af 16.7.1915 til Anna

sognerådsformand.²³ Men han var først og fremmest driftsherre på en stor gård, hvis trivsel afhang af hans landbrugskyndighed og indsats. Måske har Niels Rasmus ment, at han havde varetaget dette ansvar ved at sørge for, at både al såningen og hakningen i roemarkerne var veloverståede, inden han drog af sted. Ingen forestillede sig i foråret 1915, at 1. verdenskrig ville udvikle sig til en fastfrossen skyttegravskrig, det ville tage tre et halvt år mere at afslutte.

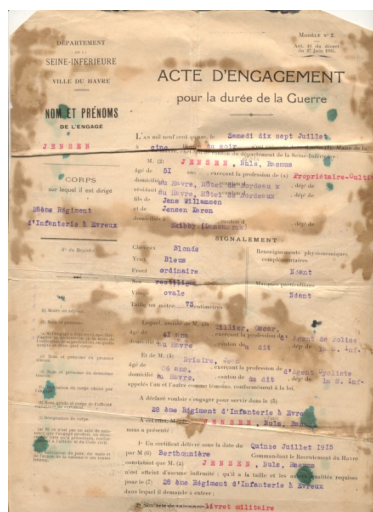
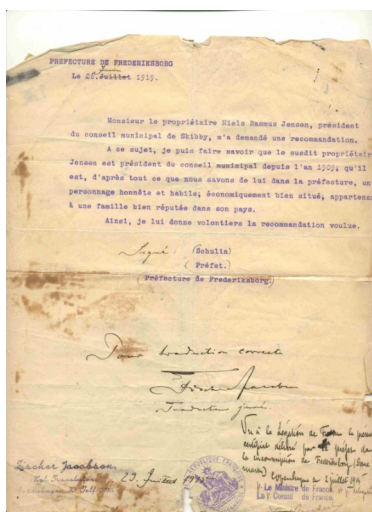
Anna vågnede, og hans seng var tom

Lokalsamfundet svirrede med rygter om Niels Rasmus: *I 1916 hørte jeg på Seksgården²⁴ meget om Niels Rasmus Jensen. Man fortalte, at hans bror fra Højstedgård ved Skibby kom en aften og søgte at overtale ham til ikke at rejse. Men da hans kone vågnede næste morgen blev hun meget overrasket ved at se hans seng tom. Han var rejst, berettede en mand mange år senere.*

Hess-Hansen skriver om samme emne: *Den nat, da de første skud faldt ved den fransk-tyske grænse, har Niels Jensens rekyrliffel i forstuen sikkert klirret, som de gamles våben kaldte, når kampen krævede deres nærværelse... Niels Jensen fulgte med spænding de indledende kampe. Det var, som ventede han, at Danmark skulle blive aktiv deltager, skønt alt for klog til at ønske noget sådant. Men krigens første halvår gik, og det blev klart, at der ikke blev brug for ham herhjemme; og hans beslutning var da tagen. Kampen kaldt på ham der, hvor han havde været soldat, og hvilket lands idealer han var besjælet af. Han kunne som en fælle i ånden, Boganis²⁵, sige: Det gælder om folkenes ret og ry, og derfor skulder mod skulder. Og derfor ville Niels Jensen til kampfronten. Hans familie og slægt gjorde ham naturligvis visse forestillinger ud fra hans alder og position, men hans beslutning stod fast.²⁶*

Niels Rasmus drog afsted med en anbefaling fra amtmanden i Hillerød, der bl.a skrev, at "gårdejer Jensen der fra 1909 har været formand for sognerådet, efter hvad amtet har bragt i erfaring er en hæderlig og dygtig mand, der er økonomisk velstillet og hører til en på egnen anset familie". Anbefalingen og især dens engelske og franske oversættelser har været i flittig brug, de er foldet sammen igen og igen og gennemplettede af væde og snavs. Det samme gælder det pas, den franske ambassade i København udstedte til ham den 2. juli 1915, og som er viseret på det britiske konsulat og stemplet ved ind- og udrejsen. Ministeren (som ambassadøren kaldtes dengang) fik, før han udstedte passet, forevist Niels Rasmus' franske soldaterbog, beviset for hans franske indfødsret og certifikatet for god opførsel i fremmedlegionen.

Hvervekontrakten uden opsigelsesret

Anbefalingen (tv., 174) og hvervekontrakten (175) blev returneret til Skibby. De er præget af hyppig brug.

Så forlod Niels Rasmus igen Danmark. Den 50-årige "propriétaire agriculture", 1 meter og 73 cm høj, med blondt hår og blond moustache, blå øjne, høj pande, almindelig næse, middelstor mund, rund hage, aflangt ansigt og fersk teint, - alt ifølge det franske pas - præsenterede sig for de franske immigrationsmyndigheder den 8. juli som "ancien soldat français du premier regiment étranger" indlogerede sig på Hotel de Bordeaux i Le Havre og blev den 15. indrulleret i det 28. infanteriregiment ved

Evreux med to franskmænd som vitternessvidner. Det var en meget definitiv kontrakt, Niels Rasmus skrev under på at ville overholde ved at "tjene med troskab og ære": "Acte d'engagement pour la durée de la guerre", hed det.

²³ Brevene af 29.6-2.7.1915 ligger i Lokalhistorisk Arkiv, Skibby

²⁴ Måske står der Saksgården. Citatet er fra en beretning, Hans L. Sørensen, Godthåbsvej 13a, Hillerød, efter 1964 sendte til Lokalhistorisk Arkiv i Skibby.

²⁵ Pseudonym for forfatteren Wilh. Dinesen, Karen Blixens far.

²⁶ Fr. Hess-Hansen i kronik i Dagens Nyheder 30.6.1934

Der er ingen opsigelsesmuligheder. Eneste vej ud før krigens slutning er som død eller lemlæstet - eller som dødsdømt desertør og forræder.

"Republique Française - Liberté - Egalité - Fraternité" står der over Niels Rasmus' dødsattest, der bekræfter, at han faldt - "mort pour la France" ved Douaumont den 6. april 1916, og at dødsårsagen var "sår tilføjet af fjenden". Idet dog underløjtnant Felix Berné, som attesterende embedsmand må tage det forbehold, at hverken de, der udskriver attesten den 15. maj, eller de der indfører den i protokollen i Paris den 7. september, var tilstede på dødstedet. På den måde slap millioner og atter millioner af faldne soldaters pårørende for at blive konfronteret med de uhyrlige forhold i skyttegravene og ved fronten, der ofte gjorde det umuligt at identificere eller overhovedet påvise ligene.

"Til min søn. Siden dine øjne lukkede sig, er mine ikke holdt op med at græde", lyder indskriften på kaklen ved Fort Vaux (tv., 180). "Her var Fleury, landsby tilintetgjort i 1916, død for Frankrig", lyder vejskiltet. (181). Begge fotos af NB 1966. NR nåede at få krigskorset med palmer, nu hos SB, før han faldt. (160).

Niels Rasmus var ikke lejesoldat, tværtimod, hans sold var så minimal, at den ikke rakte til de simpleste fornødenheder. Han måtte have penge med hjemmefra, og da de slap op, måtte Anna overføre flere til Crédit Lyonnais i Le Havre, som bilag viser. Hun overførte mere end han brugte. Da hun i 1932 prøvede at få saldoen udbetalt, var den ædt op af inflation og gebyrer. Derimod fik Willum fra den franske ambassade i København i 1917 tilsendt en check på 12,95 francs, "hvilket beløb Deres fader var i besiddelse af ved sin død".

Både Niels Rasmus' afrejse fra København via England, opholdet i Le Havre før han sendes mod fronten og selve krigstjenesten er grundigt beskrevet i hans breve hjem og dagbogen. Der er ingen mening i at mangedoble nærværende fremstillings volumen ved at gennemgå og belyse dagbogen og brevene. Disse i sig selv og de noter, jeg har skrevet i bogen "Oldefars Breve 1884-1916", hvor der også er billeder af dem, må række. De gengivne breve til Anna og Villum rummer mest en kæk og uførtroden soldats beretning. Mere ærlig var han måske over for Theisen-Kristensen²⁷:

Flere gange fik jeg brevkort fra ham; han havde, kunne jeg forstå, udmærket sig ved tapperhed og var avanceret og indstillet til at blive dekoreret. Men hans begejstring for krigen havde fortaget sig. "Den er skrækkeligere end noget menneske kan tænke", skrev han. "aldrig fred i skyttegravene, ulidelig plaget i de rolige timer af utøj og rotter". Han lå stadig uden for Verdun, en af de pladser på fronten, hvor kampen rasede hårdest, og hvor snart franskmændene, snart tyskerne var i besiddelse af forterne. Det opgives, at han skal være faldet den 9. april 1916. Der førtes omkring denne dato en meget hård og blodig kamp, der varede 9 dage. Hvor hans grav er, kan ikke opgives, om han hviler på en af de uendelig store, korsfyldte slagmarker ved Verdun, eller det mulig skulle være den danske sognerådsformands levninger, der hensmuldrer under Triumfbuen i Paris..."²⁸

Knoglehuset

De endeløse korsfyldte slagmarker ved Verdun, proprietæren nævner, findes stadig. Henover det kuperede terræn, der kan minde om Østjylland, står korsene stadig, og der er stadig børn, børnebørn og oldebørn efter de faldne, der går rundt blandt dem. Resterne af det Fort Douaumont, som Niels Rasmus faldt ved, er også bevaret. De beretninger, guiden og teksthæfterne giver om forholdene i fortet er af en karakter, som jeg vil foretrække at udelade af denne bog. Midt mellem korsene på en af markerne er rejst et gigantisk "ossuaire", bogstaveligt oversat et knoglehus, i hvis tårn endeløse dynger af menneskeknogler ses bag ruderne. - Efter nordisk smag en morbide ide, som nok skal forstås på baggrund af den bitterhed, et forarmet Europas brede befolkningslag bagefter så med den

²⁷ stadig forudsat han er forf. til den nævnte Frederikssund-avis-artikel

²⁸ under Triumfbuen er "den ukendte soldats grav", et symbol for alle faldne
Niels Rasmus' slægt.doc

nytteløse krig på. Inde i knoglehuset er et stort kirkeagtigt, hvælvet rum med levende lys og sagte orgelmusik. "Kitsch", siger den blaserte rejsende. Men ikke hvis hans oldefars knogler ligger i tårnet.

Niels Jensen, dansk statsborger, frivillig kontraktansat for krigens varighed i en alder af 51 år, har altid vist sig at udøve, under alle forhold, en perfekt opførsel præget af ro og koldblodighed, udover enhver ros, han påtog sig og fuldførte vedholdende de farligste opgaver. Er glørværdigt faldet den 6.4.1916 på sin kamppost, idet han i det øjeblik han blev truffet, overvågede fjendens bevægelser. Ordener: Krigskorset med palmer., lød den franske hærs officielle bedømmelse af Niels Rasmus, fremsendt året efter via den franske ambassade.²⁹ Det fremgår, at han indrulleredes i hæren 17. juli 1915, inddrog i kamphandlinger mod Tyskland 19. juli, blev medlem af det 129. infanteriregiment som soldat af 2. klasse 2. oktober og udnævntes til korporal den 16. oktober.

Tv. Ossuaire de Douaumont og korsmarkerne ved det, begge i 1966. Th. Fort Douaumont i 1999, alle fotos af forf

De fugtige gange og en sovesal i Fort Douaumont (tv), ækle en sommerdag i 1999, hvordan var de så i vinteren 1915-16? Og her var mandskabet endda kun, når de skulle hvile ud fra dagene i skyttegravene i terrænet længere ude ved fronten. Sært at forestille sig, at NR fik skrevet breve og dagbøger herfra.

Hjemme i Skibby holdt man den 23. oktober 1916 en mindehøjtidelighed, hvor en stor mindesten med et bronzerelief af Niels Rasmus blev afsløret. Hvordan den så ud, kan vi få et godt indtryk af ved at besøge Skibby kirkegård i dag, hvor den tilsvarende mindesten³⁰, der to år senere blev rejst over Annas svoger, hestehandler Jens Tolver Jensen, stadig står. Niels Rasmus' sten, derimod, er væk. Den skulle ifølge kirkens klokker være blevet "fjernet af familien".³¹ Hvorfor dog? Et godt gæt er det fjendskab, der opstod mellem Jens Tolver Jensens og Niels Rasmus' enker, Laura og Anna, efter den sørgelige udgang på deres bofællesskab, der er beskrevet i kapitel 2.

Ved mindehøjtideligheden over "gårdejer, sognerådsformand N.R.Jensen, Manderup" sang man "Til himlene rækker din miskundhed, Gud" og "Altid frejdig når du går". Hertil kom den hyldest, lærerinde Frederikke Liebst havde skrevet, og som kunne synges på melodien "Kirkeklokke ej til hovedstæder".:

Danske Mand! Hvi blev du ikke hjemme?

Hvorfor drog du dog i Striden ud?

Elskte Hjem du kunde dog ej glemme.

Breve kom med Hilsen og med Bud.

hedder det i sangen, der altså tager fat i det centrale emne for lokaldebatten: Hvorfor stak han af, når han hverken var uvenner med konen eller af anden grund måtte væk fra hjemmet?

Skønt saa dansk som nogen Mand kan være,

²⁹ "Etat Signaletique et des Service d'un homme de troupe" af 27.4.1917, i alt 4 sider, min oversættelse er muligvis upræcis.

³⁰ se kapitel 2

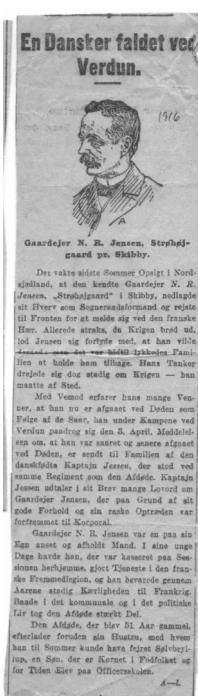
³¹ kilden er en beretning i Skibby Lokalhistoriske Arkiv fra Hans L. Sørensen, jfr. noten oven for
Niels Rasmus' slægt.doc

Frankrig var dig kært fra Ungdoms Vaar.
Franske Sprog og Sang faldt let at lære,
da Soldat du var der fire Aar.

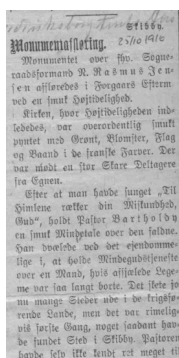
Svar paa vort: "hvorfor?" er da den Længsel,
som dig atter bort til Frankrig drog,
da du så, det var i Nød og Trængsel.
Ak! og der din sidste Time slog.

forklarer frøken Liebst i senere vers. Og dermed er hun nok så nær på sandheden, som man kunne og kan forlange at nå. Læreren synes i øvrigt at have været en ven af familien, der findes flere billeder af hende i fotosamlingen fra Anna.

Villums tale ved mindehøjtideligheden er gengivet i "Oldefars Breve". Den er så sært lidenskabsløs; den var ikke en søns tale over sin døde far, men en soldats respekterende, men iskolde opregning af en senior-krigers livsforløb. Anderledes personlig og varm er den tale, proprietær Theisen-Krestensen fra Druedal holdt, og som også er gengivet i "Oldefars Breve". Vi må kreditere proprietæren et århundredes kulturafstand, hvis talen forekommer os rigeligt til den svulstige side. Der er næppe tvivl om, at samtiden må have anset Theisen-krestens afsluttende ord for en passende og rimelig bedømmelse af Niels Rasmus, så vi slutter med den:

Nogle få af avis-udklippene om NR. (tv. 172, 171, 173), det th. er fra Frederiksborg Amts Avis 25.10.1916.

Der er rejst en mindesten for denne mand. Det er ikke for vor skyld, thi vi har ikke nødig at se på stenen for at mindes N.R.Jensens kække træk eller hans liv og gerning, men det er for dem, der kommer efter os, at de, når de står på dette sted, vil kunne sige til hinanden: "Denne sten er til minde om en dansk bonde, hvis ben smuldrer langt langt borte i et fremmed land, hvor han gav sit liv i kampen for frihed og ret, og under opfyldelsen af hvad han anså for at være hans pligt."

Lad vi der står her samlet, og hvis tanker dvæler i dag, som de hver dag er gået til det lidende og blødende Frankrig, som i dette øjeblik synes at være os nærmere tilknyttet, idet det gemmer støvet af N.R.Jensen, lad os blotte vore hoveder og udtale her på dette sted et "Æret være Niels Rasmus Jensens minde!"

"Brevene kan sendes til Gyldendals Forlag"

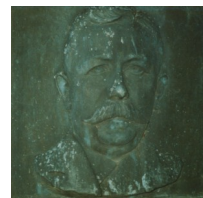
Også Anna mente, at der måtte være sat punktum med den sang, stenen og mindehøjtideligheden den 23. oktober. Det følgende forår fik hun brev fra forlagsredaktør Harald Nielsen³²: Da jeg i sin tid læste om Deres mands

frivillige deltagelse i krigen og senere død gjorde det stærkt indtryk på mig, og han var derfor ganske naturligt den første, jeg tænkte på, da planen om at samle breve fra frivillige deltagere i verdenskrigen og udgive et udvalg af dem [...] for på forlagets og egne vegne at spørge Dem, om der fra Deres mand findes breve, som De kunne tænke Dem at overlade til sådant brug? Det er en selvfølge at brevene vil blive bevarede med yderste omhu og tilbagesendt efter brugen. De kan sendes enten til Gyldendals Forlag, Klareboderne, København K., eller direkte til mig...

Anna foretrak at være alene om at "bevare brevene med yderste omhu". Det gjorde hun til sin død i 1938, hendes søn og dennes søn lod dem også blive i skufferne. Og brevene forekommer vel stadig så private, at de ikke vækker større publiceringstrang hos os. Mens redigerede versioner af denne bogs kapitel 1 og 2 er tilgængeligt Lokalhistorisk Arkiv i Skibby, er "Oldefars Breve 1884-1916" forblevet en intern familiesag.

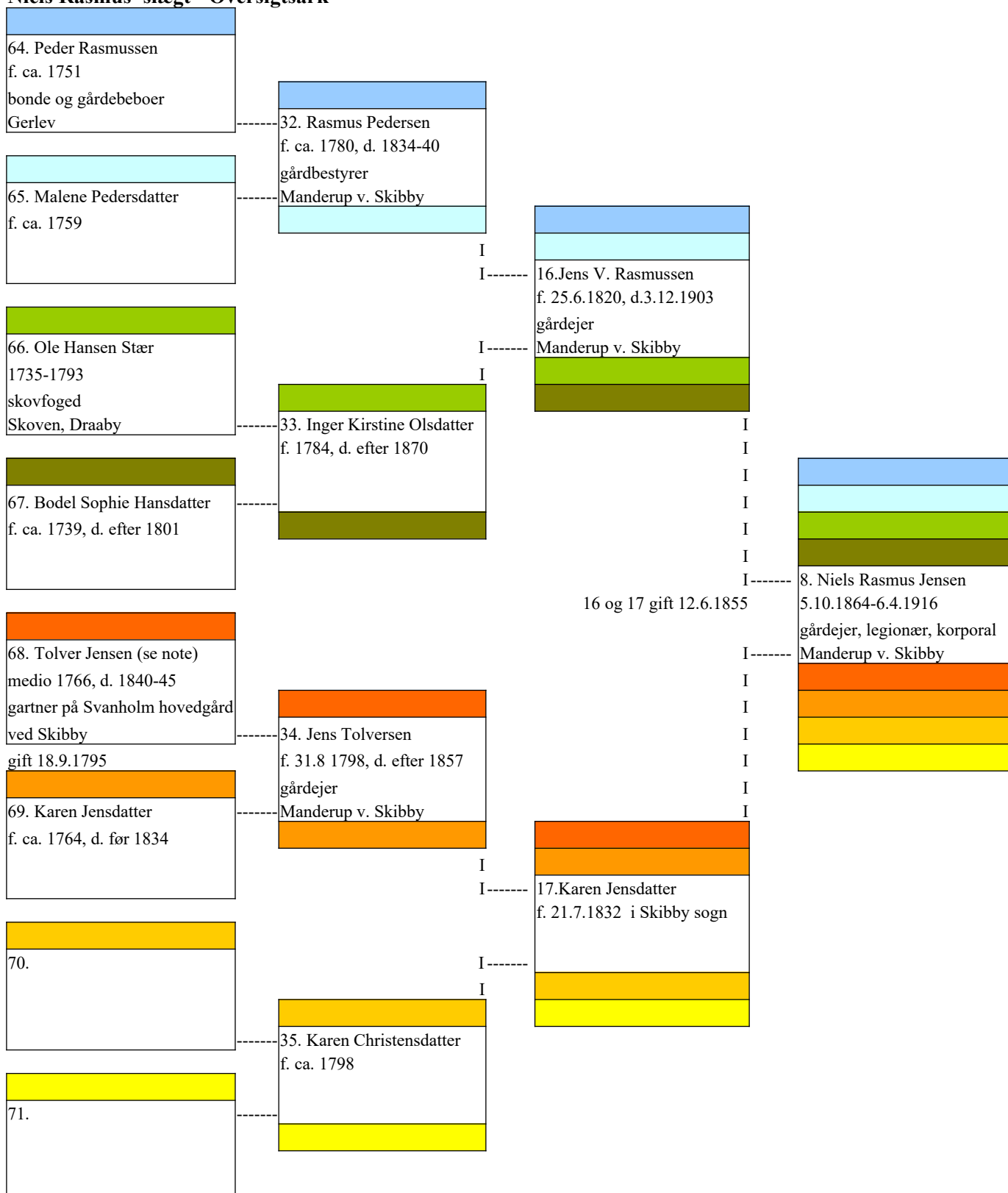

Hestehandler Jens Tolver Jensen (162, 179), Annas svoger, hvis gravmæle svarer til NR's men i modsat til hans fik lov at stå.

³² Brev af 2.4.1917 fra Harald Nielsen, Birkerød, formentlig samme mand, som er kendt som forfatter og kritiker. Han var antisemit, og hans kritik af opinionsdanneren Georg Brandes blev 1960 beskrevet af pastor Søren Krarup i en bog, der debatteredes heftigt januar 2004.

Niels Rasmus' slægt - Oversigtsark

Note 66: 66 Ole Hansen Stær er søn af 132 Hans Pedersen Stær, f. 1726 i Tørslev, d. 1758 i Skoven og 133 Else Pedersdatter, f. 1695, d. 1761 i Skoven. 132 var søn af 264 Peder Jensen. 133 var datter af 266 Peder Andersen i Tørslev. 66 og 67 blev gift i Gerlev kirke 1719.

Note 68: 68 er søn af 136 gårdmand Jens Nielsen, Dalby, f. ca. 1721, og 137 Inger Tolversdatter, f. 1737-39, som er hans kone nr. 2. 137 gifter sig siden med 137Æ smed Hans Christensen, Dalby, f. ca. 1775.